

Kennis over de duinen

Hoe natuur wordt beheerd is een kwestie van traditie, ervaring, geld en kennis. De duinen zijn net als de meeste Nederlandse natuurreservaten oude gebruikslandschappen. Om natuurwaarden te behouden is het instandhouden of herstellen van het vroegere gebruik een goede optie.

Onnatuurlijk of natuurlijk?

Tot aan het midden van de 20e eeuw was kennis over duinnatuur schaars. Diverse proefschriften bestudeerden het ontginnen van de duinen ten behoeve van de landbouw of bebossing, het gebruik als wingebed of als recreatiegebied, maar zelden stond de natuur centraal. Het proefschrift van Bijhouwer uit 1926 ('Geobotanische studie van de Berger duinen') en de vegetatiekartering van de Verbrande Pan door V. Westhoff in 1950 waren uitzonderingen.

Duinwaterleidingbedrijven stelden eind jaren 1970 academici aan om zelf richting te kunnen geven aan het duinonderzoek en er ontstonden netwerken van vrijwillige duinonderzoekers. In die tijd werd de vegetatie van grote duingebieden voor het eerst nauwkeurig in kaart gebracht. De rol van de duinarchitect, het konijn en de invloed van de vos werden ontrafeld.

Van belang was de synthese van veel duinkennis door Henk Doing, vegetatiekundige en duinkenner bij uitstek. Doing is 35 jaar lang intensief met de Nederlandse duinen bezig geweest door het landschap en de plantengroei voor 100% in kaart te brengen. Zijn belangrijkste inzicht was dat de duinen niet overal hetzelfde zijn. Er komen in het duingebied allerlei verschillende landschappen voor, elk ontstaan in een bepaalde periode en onder speciale omstandigheden. Ze zijn te herkennen aan hun ligging binnen de duinen, hun duinvormen en hun vegetatie.

Voor een portret van o.a. Henk Doing: zie www.duinenenmensen.nl onder tabblad 'Mensen'

Duinen zijn misschien het meest natuurlijke landschap in ons land maar de ongereptheid is schijn: vrijwel nergens zijn bodem, reliëf en grondwaterstand natuurlijk. De grondwaterhuishouding is overal door de mens beïnvloed. Ongerepte bodems zijn in Kennemerland een grote zeldzaamheid. De bodem is het geheugen van een ecosysteem en ingrepen laten sporen achter. Uit onderzoek is gebleken dat duinbodems zijn gebruikt voor allerlei doeleinden; akkerbouw, bosbouw, begrazing en aanplant van helm hebben de bodem blijvend aangetast. De duinparadox: we zien een natuurlijk ogend landschap en dat is het niet. Welke keuzes maken beheerders in deze situatie? Voor de Nederlandse duinen zijn die keuzes, gebruikmakend van de nieuw verworven kennis en inzichten, in 1992 beschreven in 'Duinen voor de wind'. In deze visie wordt het ideaalbeeld (de referentie) geschetst: een sterk stuivend, zeer nat duingebied met een zo natuurlijk mogelijke vegetatie en fauna. Het menselijke gebruik, economische functies en recreatie, zouden hieraan ondergeschikt moeten zijn.

Weten wat er gebeurt

Met uitzondering van begrazing in de open duinen bestaat het beheer van het grootste gedeelte van de duinen uit niets doen. Actief beheer (zoals plaggen of maaien) vindt plaats over oppervlakten van maximaal tien hectare aaneengesloten, bij elkaar misschien enkele honderden hectaren. In de rest, vele duizenden hectaren, kan de natuur haar gang gaan. Overigens bemoeit de beheerder zich daar nadrukkelijk wel mee: hij houdt namelijk nauwkeurig in de gaten welke ontwikkelingen er plaats vinden. Door onderzoek (monitoring), wordt gekeken welke ontwikkelingen zich voordoen. Boswachters en vakbekwame vrijwilligers inventariseren planten en tellen

Wisentenvlaai

broedvogels, vlinders, libellen, hagedissen, konijnen, reeën en damherten. Ook meten ze de grondwaterstand. Geregeld wordt het bestand aan luchtfoto's vernieuwd. Al dit onderzoek is weer onderdeel van landelijke meetnetten. Daardoor kan de beheerder erachter komen of zijn terreindeel de algemene ontwikkeling volgt, of dat er iets bijzonders aan de hand is – en of hij actie moet ondernemen. Zo kan het teruglopen van de stand van bedreigde vlinders leiden tot het verminderen van de begrazing, zodat er meer nectarplanten in bloei komen.

Verschuivende inzichten

“Over de regeling van de jacht en de wijze waarop het jachtpersoneel zijn taak verricht, heeft de Commissie niets dan lof. (...) Het wild, en hiervan staat de fazant vooraan in de gedachte, verkeerd in een uitstekende toestand. Gedurende de winter wordt zwaar gevoerd.”

ADVIESCOMMISSIE PWN, 1964

In de jaren zestig had het PWN een adviescommissie met eminente natuuronderzoekers (o.a. A. van Wijngaarden, H. Doing, M.F. Mörzner Bruins, E. Kortenoever). Zij schreven in 1964 een uitstekend rapport over natuurbeheer in de duinen. Het rapport illustreert dat veel ideeën totaal veranderd zijn en dat er nu veel meer bekend is over het duin. De tijdsgebonden uitspraken en vergissingen zijn legio. Zo legt Henk Doing voormalige binnendelta's en stroomgeulen van

het Oer-IJ waar ze – denken we nu – helemaal niet liggen, o.a. tussen Egmond en Bergen (Heerenweide) en bij Schoorl (Ganzenweide). Maar ook waar ze wel liggen: Watervlak, Vogelwater. Er klinkt bijvoorbeeld een voor die tijd vernieuwend advies om de natuurlijke vegetatie met rust te laten, hoewel: *“Tenzij ingrijpen dringend nodig is, bijv. door het in verstuingen geraken van het duin.”* We lezen zinsneden die uit een andere wereld lijken te komen, bijvoorbeeld zoals Aanbeveling 25: *“Het wegschieten van eekhoorns zij gericht op het reduceren van de stand tot een aanvaardbaar niveau.”*

Procesbeheer en patroonbeheer

Procesbeheer is in algemene zin: het herstellen of stimuleren van natuurlijke processen, zoals de natuurlijke (parabool)duinvorming vanuit de zeeoep, mobiele duinen, de natuurlijke waterhuishouding en ongestoorde bodemvorming en -rijping. Als processen natuurlijk verlopen zal de ontwikkeling van vegetatie en fauna ook natuurlijker worden. De natuurlijkheid of de spontaniteit van het proces is het doel, niet zozeer het voorkomen van bepaalde planten of dieren. De biodiversiteit kan na herstel van deze processen op den duur natuurlijk wel optimaal worden.

Het type beheer waarbij gestreefd wordt naar het voorkomen van bepaalde soorten op een bepaalde plaats wordt patroonbeheer genoemd. Het doel is een min of meer vast patroon van soorten op een bepaalde plek. Meestal is het patroonbeheer een voortzetting van het vroegere gebruik van de duinen. Een goed voorbeeld is het beheer van het zeedorpenlandschap met akkertjes en geiten. Remobiliseren van grote paraboolduinen, een vorm van procesbeheer, zou hier averechts werken.

Duin en Kruidberg met runderen, paarden, recreanten en industrie

Boven: stuivend zand, rooien van Amerikaanse vogelkers. Onder: een van de eerste natuurontwikkelingsprojecten in het Noord-Hollandse duin, de geit als begrazer.

